

BIKARANÎNA HÊMANÊN FOLKLORÊ DI PIRTÛKÊN HÎNKIRINA KURDÎ (KURMANCÎ) DA: MÎNAKÊN PIRTÛKÊN WEZARETA PERWERDEYA TIRKÎYÊYÊ

Dr. Şehmus Kurt

Beşa Ziman û Çanda Kurdî- zanîngeha Mardîn Artuklu/Mêrdîn Enstîtûya Zimanên Zindî/ Turkiya

PUXTE:

Folklor bi qadên xwe yên curbicur ve di gelek qadên cuda yên perwerdeyê da tête bikaranîn. Yek ji wan qadan hînkirina zimanan e. Janrên folklorê yên wekî çîrok, çîrçîrok, destan, metelok, stranên gelêrî, helbestên gelêrî, mamik, xeberoşk, zûgotinok û gelekên din di materyalên hînkirina kurmancî da jî tene bikaranîn. Hînkirina kurdî li Tirkîyeyê heta salên 2010î li saziyên serbixwe û taybet bi rêve çûye. Lê sala 2012an bi biryara Wezareta Perwerdeya Neteweyî ya Tirkîyeyê ve Kurdî (Kurmancî/Zazakî) wekî dersên hîlbijartî ketiye mifredata xwendinê. Li gor wê biryarê refên 5 heta 8ê dikarin darsa kurdî hîlbijêrîn û heke li xwendingehê jî 10an zêdetir xwendekaran ders hîlbijart, rêveberiya xwendingehê mecbûr e wê dersê veke. Ji bo amadekirina pirtûkên wan darsan li ser daxwaza wezaretê li Zanîngeha Mardîn Artukluyê, ji mamosteyên Beşa Ziman û Çanda Kurdî komîsyonek hate avakirin. Vê komîsyonê jî bo refên 5, 6, 7 û 8an pirtûk amade kirin û ew pirtûk heta sala 2017an hatine çapkirin û li xwendingehan hatine belavkirin. Sala 2017an bikaranîna wan pirtûkan hate betalkirin û vê carê dîsa li ser daxwaza wezareta perwerdeyê, komîsyoneke cuda ji mamosteyên bajarê Batmanê hate avakirin. Wê komîsyonê jî ji bo heman refan pirtûk amade kirin û ew pirtûk heya roja me li dersên kurdî yên hîlbijartî wekî pirtûkên dersê tene bikaranîn. Di vê xebata xwe da em dê lê binêrin ka hêmanên folklorê di hînkirina kurmancî da çawa hatine bikaranîn. Ji bo xebatê ew herdu setên pirtûkên darsa Kurdî (Kurmancî) hatine hîlbijartin yên ku li Tirkîyeyê li xwendingehên navîn hatine/tene bikaranîn û pirtûkên pola 5an yên herdu setan hatine analîzkirin. Wek metodolojiya xebatê me metoda dokûmenterî daye ber xwe. Emê ewil paşxaneyêke dîrokî ya hînkirina kurdî li Tirkîyeyê peşkeş bikin, dûvra çarçoveyêke teorîk bidin ku têda li ser teoriyên hînkirina zimanan û bikaranîna hêmanên folklorê di hînkirina zimanan bisekinin. Herî dawî jî emê li ser pirtûkên mijara xebatê hûr bibin û lê begerin ka di her yek ji wan pirtûkan da rêjeya hêmanên folklorê çend e û ew hêman bi çi awayî hatine hîlbijartin û çawa hatine bikaranîn.

Peyvên Serekî: *Folklor, Hêmanên Folklorê, Perwerde, Hînkirina Zimanan, Hînkirina Kurdî.*

Destpêk:

Folklor û hêmanên folklorê gelek taybetmendiyên civakî û çandî yên miletekî dihewînin, wan diparêzin û derbasî nifşên nû dikin. Wisa jî ew dibin barhilgirê stûnên avakirina neteweyî. Lewma ji bo avakirina mîten neteweyî, ji bo hevgerî, yekîti û mayîndeyîya neteweyî folklor bi hemû layenên xwe ve qadeke girîng û jêneger e ji bo

her neteweyî. Li kêleka van taybetmendî û bikarhêneriya xwe ya li qada neteweavakirinê, folklor bingeh û çavkaniya hema bêje hemû qadên hunerî ye, di serî de edebiyat û şano û sînemayê.

Qadên sûdwergirtina ji folklorê bi qadên hunerî ve sînordar nemaye û gelek qadên wekî perwerde û psîkolojîyê ji folklor bo xwe wekî bingeh û çavkanî bi kar anîye. Bi taybetî perwerde bi gelek şaxên xwe ve cih dide hêmanên folklorîk ên wekî destan, çîrok, çirçîrok, metelok, stranên gelêrî, helbestên gelêrî, xebiroşk, zûgotinok, zûgotinok, mamik û keresteyên din ên folklor û edebiyata gelêrî. Bo mînak dastan û çîrok ji bo hînkirina nîrxên civakî (values) û wisa ji qadeke berfireh a bikaranînê heye di hînkirina nirxan (value education) da. Wisa ji folklor dibe alîkar ji bo geşedana hîşî û karakterî ya xwendekar. Yek ji qadên perwerdeyê ku zêde sûdê ji hêmanên folklorê digire, hînkirina zimanan e. Di pêvajoya hînkirina zimanî da folklor û keresteyên folklorê dikarin wekî materyalên nivîskî û yên guhdarîkirinê bêne bikaranîn. Ji bilî hindê jî, ji ber ku berhemên folklorê tijî ne bi hêmanên zimanî yên wekî peyv, biwêj, gotinên pêşyan û formên cuda yên lêkaran, ew çavkaniyên berhemdar û kêrhatî ne ji bo hînkirina zimanekî. Li ser hindê materyalên hînkirina zimanan ên wekî hînger, metnên xwendinê, metnên guhdarîkirinê û gelekên din ji bo hînkirina mijarên cuda cuda yên zimanî, cih didin her cure keresteyên folklorê.

Kurdî (Kurmançî) jî wekî zimanekî modern ê ku li gelek peywendên cuda da ji bo xwendekarên di temen û astên cuda da tête hînkin, di pêvajoya hînkinê da ji keresteyên folklorîk sudê werdigire. Mirov di piraniya materyal û hîngerên zimanê kurdî da dibîne ku mînakên ji hêmanên folklor û edebiyata gelêrî ya kurdî hatine hilbijartin û bikaranîn ji bo hînkirina mijarên ziman û rêzimanî. Bi taybetî jî di pirtûkên dersê yên dersên hilbijare yên li xwendingehên navîn (ji pola 5an ta 8an) yên dewletî (li Tirkîye'yê) mirov rastî bikaranînên berfireh yên keresteyên folklorê kurdî tê. Di vê xebatê de emê li çawanîya bikaranîna wan keresteyan binêrin di peywenda pirtûkên hînkinê yên navborî. Lê ewil ji bo têgehiştina mijarê li jêr çarçoveyek teorîk hatiye pêşkêşkirin, dû ra li ser dersên hilbijare yên kurdî yên li Tirkîye'yê û materyalên wan agahî hatine dayîn. Herî dawî jî bi awayekî tetbîqî li ser hatiye rawestan ka hêmanên folklorê kurdî di wan materyal û pirtûkên hînkirina kurdî da çawa û bi çi mebestê hatine bikaranîn û ew heya kîjan redestê serkeftî ne di armancên xwe da. Ji bo tetbîqê du pirtûkên cuda cuda yên ku ji bo pola 5an hatine amadekirin (ji bo herdu pirtûkan bnr. binbeşên jêr) dê bêne vekolîn û nîrxandin:

- 1- Kadri Yıldırım û yên din. (2012). Kurdî-Kurmançî, ç.1. Ankara: MEB (Di vê xebatê da wekî Kom-1 hatiye qodkirin).
- 2- Gulbeddin Gülmez û yên din. (2018) Kurdî-Kurmançî, ç.2. Ankara:MEB (Di vê xebatê da wekî Kom-2 hatiye qodkirin).

1. Paşxaneya Teorîk

2. Hîngerên Zimanî

Pêvajoya hînkinê ji gelek hêmanan pêk tê; mekana hînkinê, mamoste, xwendekar, materyalên hînkin. Ji bo ku pêvajoya hînkinê bikêrhatî û berhemdar derbas bibe, divê ew hêmanên hînkinê baş li hev bikin û hemû ji bi hev ra rê vekin bo geşedan û guherîna hatiye armanckirin (Akış, 2006, r.1). Ji hêmanên pêvajoya hînkinê, materyalên hînkinê (anku materyalên dersê, materyalên alîkar) bandoreke mezin li ser

çawanîya hêmanên din û temamê pêvajoya hînkirinê dikan. Materyalên hînkirinê wekî binemaya agahî û mijarên hînkirinê ên sereke ne. Alan Cunningsworth, materyalên hînkirinê wekî “çavkaniya agahiyan” bi nav dike, li gor wî ew materyal bi mijar, metod û mînakên xwe ve xwendekaran ji bo jiyana rasteqîn amade dikan (Cunningsworth, 1984, r.4).

Materyalên hînkirinê helbet di hînkirina zimanî da jî cihekî xwe yê girîng û kêrhatî hene. Ji wan materyalan hinek bi awayê amadekirî têne ber destê mamosteyan, hinek jî aliyê mamosteyan ve li gor mijar û asta xwendekaran û armancên hînkirinê têne amadekirin, yan jî materyalên li ber dest li gorî armancan tîr guherandin û adaptekirin. Çi hînkir¹, çi materyalên amadekirî bîr bikaranîn, piraniya mijarên hînkirinê û pratîka zimanî ya ku di polê da bi rêya materyalên hînkirinê pêk tê (Richards, 2001, r.251). Lewma bi qasî berbelaviya materyalên zimanhînkirinê, ew qas jî giranahiya wan heye. Gava mirov li ser serdestiya wan a di pêvajoya hînkirinê da dinêre, dîyar dibe ku pêvajoya hînkirinê bê materyal kêr e, heta bê materyal nabe. Richards, derbarê materyalên hînkirinê û girîngiya wan wiha dibêje: “piraniya bernamêyên hînkirina zimanî yêr li ser dinyayê hene, bîr materyalên hînkariyê xwe li ser piyan nagirin”, û ew materyalên hînkirinê bi vî şiklî dabeş dike (Richard, 2001):

(a) materyalên çapkirî wekî kîrkeran, pirtûkên rahênanan, kaxezên rahênanan û pirtûkên xwendinê; (b) materyalên neçapkirî wekî kaset an jî materyalên guhdarîkirinê, vîdeo, an jî materyalên li ser kompûterê; (c) materyalên hem çapkirî hem jî neçapkirî wekî materyalên li ser înternetê barkirî hwd. Dîsa materyalên wekî kovar, rojname, û materyalên di televîzyonê de yêr ku ne ji bo armancên hînkirinê hatine amadekirin jî dikarin di mifredatê de cih bigirin.

Wekî ku bi awayekî aşkere tîr dîtin, sînorê materyalên hînkirinê berfireh e û li gorî jêhatîbûn û tecrûbeya mamosteyan her tişt dikare di pêvajoya hînkirinê de wekî materyal bête bikaranîn. Heta ji ber ku, di serî de hînkir, hemû materyalên hînkariyê xwedî çarçoveyeke zelal in, ew dikarin bi taybetî ji bo mamosteyên nû û bêtêcrûbe bibin rêber û pêvajoya hînkirinê hêsanîr û berhemdartir bikin.

Hînkirên zimanî, bi gotineke din hînkir di nava materyalên hînkirinê da, ya herî belave ye. Li gorî gelek zanyaran bîr hînkir pêvajoya hînkirina zimanekî kêr û bîfeyde ye. Hînkir gelek jî materyalên nivîskî (nivîsar, diyalog, metn û perçeyên xwendinê); bîhîstyarî (diyalog û perçeyên bîlêvkirinê yêr li qeset û CDyan barkirî); û dîtbârî (wêne, karîkatûr û xêzên derheqê babetan); bîhîstyarî û dîtbârî (fîlm, fîlmên qarton hwd.) pêk tîr. Ji ber vî taybetmendiya xwe, bi gotina Alan Cunningsworth ew ji bo bîdestxistin û gehîştina armancên xwendekaran pêdiviyêke sereke ye (Cunningsworth, 1995, 7; vgz Kurt, 2015, r.10).

Di tecrûbe û pêvajoya hînkirina kurdî ya li Tirkîyeyê da jî girîngiya hînkirên zimanî baş hatiye fehmkirin û sala 2001an hînkera ewil hatiye çapkirin.² Berî wê hînkirina kurdî bîr bi pirtûkên rêzimana kurdî ve dihate kirin.³ Dîsa sala 2007an seteke nû ya bi nava *Hînkir* hate amadekirin ji bo hînkirina kurdî. Gava mirov li van herdu hînkirên pêşeng ên zimanê kurdî dinêre, dîyar dibe ku wan bi metodên modern berê xwe dane hînkirina kurdî.

a-Folklor di Hînkirina Zimanan da

Folklor gewdeya vegêranên devkî ye ku ji nîfşekî bo nîfşê dîtir tîr veguhastin. Ji ber ku di her destan, çîrok, metelok, mamik û hwd. da ders û nesîhetên cuda hene û ew

kereste û hêmanên folklorê û edebiyata gelêrî bi simbol û motîfan ve hewl didin perwerdeya civakî bidin zarok û nûciwawan, û herwisa adab û rêyên rabûnûrûniştinê pêşkêş bikin. Di heman demê da berhemên folklorê nîşaneyê dewlemendî û hêza zimanî jî ne, ew çavkanîyên kêrhatî têne hesabê ji bo hînkirina zimanî. Lewma di gelek hînkirên zimanî da keresteyên folklorê têne bikaranîn ji bo pêşvebirina şiyaneweriyên zimanî yên xwendekaran (Subaşı, 2014, r.56).

Di vî warî da bi taybetî helbesta gelêrî, çîrok, stranên gelêrî, mamik û zûgotinok berhemên kêrhatî ne û guncav in ku bêne bikaranîn wekî materyalên hînkirin zimanî. Dîsa bikaranîna berhemên folklorê rêyeke baş e ji bo veguhastina çand û nîrxên civakî bo hînerên zimanî (Farr, 1940, rr.260-62). Herwisa Lines nalê dikêşîne ser hindê ku bikaranîna hêmanên folklorî di perwerdeyê da rêyeke serkeftî ye bo pirçandîtî û berbelavkirina nîrxên mirovatîyê yên gerdunî (Lines, bt, r.7). Helbet di bikaranîna folklorê wekî alaveke hînkirinê de divê em li ser hin xalan haydar bin; (1) Hilbijartina rê û rêbazên kêrhatî bo pêşkêşkirina folklorê; (2) Hilbijartina kereseteyên folklorê yên guncav ku li armancên hînkirinê tîn; (3) Divê mamoste jê haydar bin ku hem naveroka hêmanên folklorê hem jî rêbaza pêşkêşkirinê li gor ast û temenê xwendekaran e û ew bi dilê wan in; (4) Divê bi rastî jî ew ders guncav bin ku bi rêya kereseteyên folklorê bêne pêşkêşkirin; (5) Divê mamoste li ser bifikirin ka bi rastî jî encama wan dersan bi kêrî xwendekar û civakê tê; (6) Divê mamoste jê haydar bin ka bikaranîna kereseteyên folklorê ji aliyê dem û îmkânên maddî ve çi qas guncav in. Heke bikaranîna wan bi mesref be, dibe ku bikaranîna kereseteyên folklorî bête betalkirin; (7) Rewş û jêhatîbûna mamosteyan e. Jixwe bikaranîna serkeftî ya hemû materyalan kêmtir zêde bi şarezatîya mamosteyan ve girêdayî ye û bikaranîna kereseteyên folklorîk ji bo armancên hînkirinê jî ne bêpar e ji vê yekê (Lines, bt, 11). Vêca wek ku dîyar dibe, gava pirtûkên hînkirina zimanî têne amadekirin divê ew faktorên jorîn hemû jî li ber çavan bin da ku mifayê herî bilind bête wergirtin ji mijar û naveroka ku ji hêmanên folklorê hatine wergirtin.

1. Li Tirkîyeyê Dersên Hilbijare yên Kurdî

Li Tirkîyeyê piştî avakirina komarê daxwazên perwerdeya bi zimanê kurdî her dem di rojê civak, rewşên bîr û siyasîmedarên kurd da bû. Lê heta salên 2000î jî pêngavên erênî nehatine avêtin ji aliyê dewletê ve. Piştî nîqaşên dûvdirêj li ser perwerde û hînkirina zimanê kurdî, Lijneya Hînkirin û Perwerdekirinê ya Wezareta Perwerdeya Neteweyî (WPN) ya Tirkîye'yê 25ê Hezîrana 2012an "Bernameya Heftane ya Dersan ji bo Saziyên Xwendina Navîn (Seretayî-Navîn)" qebûl kir. Li gor wê bernameyê ji bo polên 5an ên xwendengeha navîn derseke nû ya hilbijare bi navê "Ziman û Zaravayên Zindî" hate vekirin.⁴ Li nav wan ziman û zaravayan da navê Kurmançî û Zazakî jî hebûn. Li ser wê bernameya navborî jî Rêveberiya Giştî ya Perwerdeya Bingeîn a Wezareta Perwerdeya Neteweyî, giştînameyek belav kir derheqê dersên hilbijartî û rê û rêbazên hilbijartina wan.⁵ Li gor wê giştînameyê heke herî kêmtir deh xwendekar dersekê hilbijêrin, hingê koma wê dersê pêk tê û ew ders têtê vekirin. Herwisa di wê giştînameyê da hatiye dîyarkirin ku dersên hilbijartî yên sala perwerde û hînkirinê ya 2012-2013an divê meha Îlonê bêne nasandin û karûbarên hilbijartina wan bêne kirin. Dîsa her sal mehên Îlon û Sibatê demên hilbijartina wan dersên hilbijare ye (Kurt, 2020, rr.256-160).

Piştî weşandina giştînameya dersên hilbijartî, rê li ber xwendekaran pola pêncan yên xwendengehên navîn vebû ku ji hewza dersên hilbijartî dera li gor daxwaza

xwe hîlbijêrîn. Sala ewil li 80 bajarên Tirkîye'yê bi giştî 28.587 xwendekaran darsa Ziman û Zaravayên Zindî hîlbijartin û ji nava wan 18.847 kesan Kurmancî û Zazakî hîlbijartin. Ew hejmar li gor ku sala ewil bû û raya giştî ya kurdan 'eleqeyê zêde nîşan nedabe jî, hejmareke hêvîbexş bû. Jixwe di salên dîtir da hejmara xwendekarên ku zaravayên zindî hîlbijartin her diçû zêde dibû û sala 2014-2015an a perwerdeyê da gehîştîye 85.000 xwendekaran ku piraniya wan jî darsa zaravayên kurdî hîlbijartibûn. Herçiqas hejmara xwendekarên ku darsên Ziman û Zaravayên Zindî hîlbijartin zêde dibû jî, piştî sala 2015an ji ber pirsgirêkên rêveberî, materyalan û tayînkirina mamosteyan, êdî tenê li hejmareke gelek kêr a xwendindegahan da darsa hîlbijartî ya kurdî vedibe (Kurt, 2020).

2. Pirtûkên Hînkirina Kurdî bo Darsên Hilbijare

Ji bo darsên hilbijare yên kurdî heta niha du rêzepirtûk hatine amadekirin. Pirtûkên ewil ji aliyê komîsyeneke ji mamosteyên Zanîngeha Mardîn Artukluyê (ZMA) pêkhatî ve hatine amadekirin. Ew pirtûk bi sernavên Kurdî/Kurmancî-5, Kurdî/Zazakî-5, Kurdî/Kurmancî-6, Kurdî/Zazakî-6 ve Kurdî/Kurmancî-7, Kurdî/Zazakî-7 hatine amadekirin û çapkirin.⁶ Ew pirtûkên navborî heta sala 2016an li xwendingehan di darsên kurdî da hatine bikaranîn (Kurt, 2020). Ew komîsyon ji wan mamosteyan pêk dihat ên ku di warê edebiyat, ziman û hînkirina kurdî da xwedan tecrûbe ne, lê tecrûbeyê wan di ware amadekirina pirtûkên hînkirina zimanî da zêde nebû. Dîsa jî mirov dibîne ku li gor bernamê û mifredata hînkirinê hem tema, hem mijar hem jî metnên xwendinê heta raderekê serkeftî ne. Di wan pirtûkan da em dibînin ku gelek mînakên ji keresteyên folklorê kurdî jî hatine bikaranîn (bnr. binbeşa jêr).

Sala 2016an bikaranîna wan pirtûkên berê hate rawestandî. Piştî hingê li Batmanê ji hin mamosteyên Wezareta Perwerdeyê komîsyoneke nû hate amadekirin da ku pirtûkên hînkirina kurdî ji nû ve amade bikin. Mamosteyên di wê komîsyonê da berê li hin zanîngehan perwerdeya lîsansa bilind a ziman û edebiyata kurdî wergirtibûn û piraniya wan berê li hin kurs û xwendingehan mamostetîya kurdî jî kiribûn. Vê komîsyonê jî li ser mifredat û bernamêya berê ji bo polên, 5, 6, 7 û 8an tenê pirtûkên hînkirina kurmancî amade kirin.⁷ Ji sala 2017an ve ew pirtûkên ku ji aliyê vê komîsyona duyem ve hatine amadekirin, li hemî xwendingehên ku darsa kurdî lê heye, wekî pirtûka darsê tene bikaranîn. Ew pirtûk jî di gelek unîteyên xwe da cih didin mînakên ji folklorê kurdî.

3.1. Nîrxandîneke Giştî li ser Naveroka Pirtûkên Hînkirina Kurdî

Pirtûka Kom-1 bi temamî ji 9 unîteyan pêk tê û di dawîya pirtûkê da ferhengokeke bi kurdî-tirkî ya berfireh heye ku hema bêje hemî peyvên pirtûkê pêşkêş dike. Di pirtûkê da her unîte li gor temayekê hatiye amadekirin. Unîte û temayên di pirtûka ewil da ev in: 1. *Alfabeya me*, 2. *Ez û Malbata Xwe*, 3. *Xwendingeh û Jîngeha Min*, 4. *Laş û Tenduristî*, 5. *Demsal û Salname*, 6. *Xwarin û Vexwarinên Me*, 7. *Lîstik û Xeberoşk*, 8. *Çalakîyên Serbest*, 9. *Hatûçû-Geştûger*.

Di pirtûka Kom-1 da wek rêya pêşkêşkirina mijaran ji metnên xwendinê bêtir diyalog hene. Tema û mijarên unîteyê bi diyaloga di navbera du yan sê kesan da tene dayîn û wisa jî hewl tene dayîn ku peyvên nû û nenas bên bikaranîn û pêşkêşkirin. Wek metnên edebî yan jî yên xwendinê di unîteyên destpêkê da helbestên zarokan hatine hîlbijartin û li gor temayê di nav unîteyan da hatine bicihkirin. Lê, ber bi unîteyên dawîn

metnên pexşanî jî cihê xwe digirin. Wekî rahênan jî bêtir dagirtina valahiyan, hevyeckirina wêne û peyv, dîyarkirin çewtî û rastîyan, xaçepirs û serastkirina peyv hatine hilbijartin. Bi nêrîneke giştî mirov dikare bibêje ku rêbaza pêşkêşiyê û hilbijartina naverokê ji aliye ast û temenê xwendekaran ve guncav in. Rexneyeke ku li ser pirtûkê bête kirin ew e ku wê ji aliyê rahênan û çalakiyan ve zêde bijartek bi cih nekirine, lewma hin caran dikeve dubareyê. Ew dubare dibe ku bi bandoreke neyînî li ser xwendakaran bike û piştî demekê wan ji dersê sar bike.⁸

Pirtûka Kom-2 jî li ser heman mifredat û bernameyê hatiye amadekirin, lewma jî ji aliye tema û unîteyan ve wekî pirtûka berî xwe ye. Ew jî hema bêje li ser heman mijaran hatiye dabeşkirin û bi temamî ji neh unîteyan pêk tê. Di dawiya pirtûkê da ferhengokeke berfireh ya bi kurdî-tirkî heye. Tema û unîteyên pirtûka Kom-2 jî ev in: 1. *Em zimanê xwe nas bikin*, 2. *Ez û malbata xwe*, 3. *Xwendingeh û jîngeha min*, 4. *Laş û tenduristî*, 5. *Xurek û vexurekên me*, 6. *Salname û demsal*, 7. *Geştûger û hatûçû*, 8. *Lîstik û çîrok*, 9. *Çalakiyên serbest*.

Wekî rêya pêşkêşkirinê di pirtûka Kom-2'da jî diyalog û hevpeyvîn hene, lê li hin unîteyan metnên pexşanî jî cihê xwe digirin. Dîsa helbestên zarokan hema bêje di her unîteyê da têne pêşkêşkirin, jixwe di her unîteyê da beşa *helbestê* heye. Di pirtûka Kom-2 da jî dagirtina valahiyan, hevyeckirina peyv û wêneyan û xaçepirs rêyên rahênan û çalakiyan in. Di her unîteya pirtûka Kom-2 da bi navê *zargotin* beşeke serbixwe heye ku têde cure û hêmanên cuda cuda yên folklora kurdî têne pêşkêşkirin. Ev taybetmendî xala herî dîyarker û cudaker e ji pirtûka berî xwe. Dîsa taybetmendîyeke din a ku pirtûka Kom-2 ji ya berî xwe cuda dike, beşa *nirxandinê* ye. Di wê beşê de zanîn û destkeftiyên unîteyê bi rêya pirsan tête pîvandin.

3.2. Bikaranîna Hêmanên Folklorîk di Pirtûkên Hînkirina Kurdî da

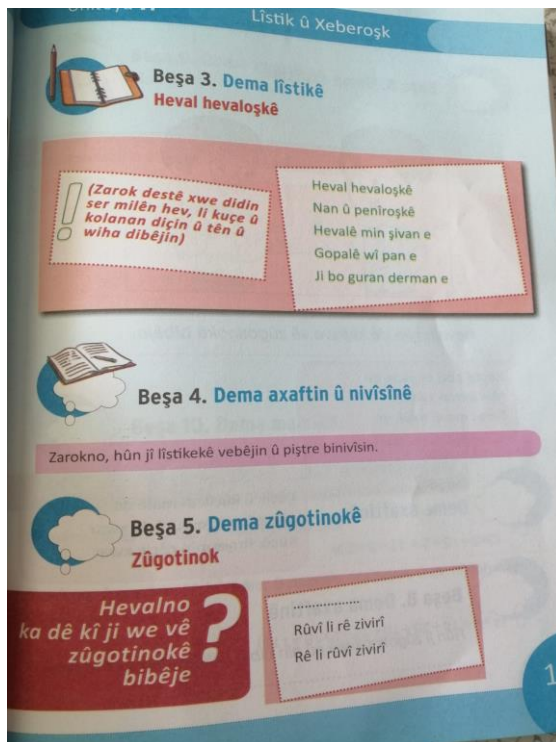
3.2.1. Hêmanên Folklorîk di Pirtûka Kom-1 da

Di pirtûka Kom-1 da li şûna ku di her unîteyê da cih ji bo hêmanên folklor û edebiyata gelêrî bête veqetandin û ew ji bo armancên hînkirinê bîn bikaranîn, unîteyeke serbixwe bi navê “Lîstik û Xeberošk” hatiye amadekirin. Di wê unîteyê da ku wekî unîteya 7an hatiye bicihkirin, -mînakên ji hêmanên edebiyata gelêrî yên wekî zûgotinok, xeberošk lîstikên zarokan, mamik, çîrok û çîrokên helbestkî hatine pêşkêşkirin.

Unîte	Cure	Jimar
7	zûgotinok	3
7	xeberoşk	2
7	mamik	6
7	çîrçîrok	1
7	xeberoşk	1
7	lîstîkên zarokan	4
Sercem		17

Tablo 1. Cure û jimarên keresteyên folklorê di pirtûka Kom-1 da.

Di materyalên hînkirina zimanî da bikaranîna her cure naverok û metnan divê xwedî armacekê bin. Di wê unîteya 7an a pirtûka Kom-1ê da armancên zimanî diyar nînin, lê dîsa jî hebûna wan hêmanên wekî zûgotinok û mamikan hewl didin şîyanên bilêvkirinê û axaftinê yê zarokan pêşve dibin. Dîsa hebûna çîrçîrok û çîrokan dersên exlaqî û civakî didin xwîneran.

Wêne 1: Mînakê ji pirtûka Kom-1 ji bo bikaranîna hêmanên folklorîk.

3.2.2. Hêmanên Folklorîk di Pirtûka Kom-2 da

Herçend li ser heman bernameya pirtûka berî xwe hatibe amadekirin jî, pirtûka Kom-1 ji aliyê bicihkirin û bikaranîna hêmanên folklorê ve dewlemendtir e. Li şûna ku wekî pirtûka berî xwe hêmanên folklorîk tenê di unîteyekê da bi cih bike, pirtûka Kom-2 di her unîteyê da bi navê “Zargotin” beşek veqetandiye ji bo hêmanên folklorîk.

Unîte	Cure	Jimar
1	mamik	3
	pêkenok	2
2	gotinên pêşîyan	5
	pêkenok	1
	çîroka gelêrî	1
	lêhatinok (xeberaşk)	1

3	mamik	3
	gotinên pêşîyan	3
	pêkenok	1
	lêhatinok (xeberoşk)	1
4	pêkenok	1
	mamik	3
	gotinên xweş	3
	zûgotinok	1
5	mamik	5
	pêkenok	1
	gotinên pêşîyan	4
6	mamik	4
	adetên berê	1
	xeberoşk	5
7	mamik	4
	gotinên pêşîyan	3
	pêkenok	1
8	lêhatinok (xeberoşk)	2
	lîstikên zarokan	6
	gotinên pêşîyan	4
	mamik	5
	zûgotinok	2
	pêkenok	1
	stran	1
9	mamik	5
	lêhatinok (xeberoşk)	3
	zûgotinok	1
	pêkenok	1
Sercem		88

Tablo 2. *Cure û jimarên keresteyên folklorê di pirtûka Kom-2 da.*

Dewlemendîya hêmanên folklorê a di pirtûka Kom-2 da ji gelek alîyan ve xwendekaran ên zimanî ji gelek alîyan ve pêşve dibe. Bo mînak bi çalakiyên axaftinê yê têkildar bi hêmanên folklorê ve hewl dide şîyaneweriya axaftinê, bi mamikan, zûgotino, lêhatinokan ve şîyana axaftin û bilêvkirinê pêşve dibe. Herwisa pirtûka Kom-2 bi zêdebûna berhemên folklorê ve hewl dide peyvdanka xwendekaran berfireh dike û wisa jî bikaranîna zimanî li ber xwendekaran hêsantir dike. Dîsa di vê pirtûka navborî da hebûna cûreyên keresteyên folklorê ên wekî gorinên pêşîyan, gotinên xweşik, lîstikên zarokan û çîrokên gelêrî hem şîyaneweriyên zimanî pêşve dibin hem jî ji aliye exlaq û karakterê ve bandorekek erênî dikin li ser geşedana xwendekaran.

Encam:

Di wan pirtûkên hînkirina kurdî da yê ku wekî pirtûkên dersê têne bikaranîn di dersên hîlbijare yê kurdî da hêmanên folklorê qismekî mezin e metnên xwendinê û

çalakiyên pêşvebirina şiyaweriyên zimanî pêk tînin. Herçend di pirtûka Kom-1 da jimara hêmanên folklorê kêmbin û tene di unîteyê da hatibin komkirin jî di pirtûka Kom-2 da di her unîteyê da beşa taybet ya folklorê heye û ew yek ji aşkere dike ka amadekarên pirtûkê çi qas girîngî dane bikaranîna hêmanên folklorê di hînkirina kurdî da.

Çavkanî:

- Akış, S. (2006). *A Comparative Study of Coursebook Evaluation and Selection Principles of EFL Teachers at State and Private Schools*, Teza lîsansa bilind çapnebûyî, Ankara: Hacettepe University Institute of Social Sciences.
- Cunningsworth, A. (1984). *Evaluating and Selecting EFL Teaching Material*, London: Heinemann.
- Cunningsworth, A. (1995) *Choosing your Coursebook*, Oxford: Macmillan Heinman.
- Farr, T. J. (1940). "Some Uses of Folklore in Teaching English" *Peabody Journal of Education* , , 17 (4) rr. 260-262. <https://www.jstor.org/stable/1489392>
- Gülmez, G. (2018). *Kurdî (Kurmançî)-5*. Ankara: Meb.
- Kurt, Ş. (2015). *Nirxandina Pirtûka Hinkirina Kurdî: Hinker-Li gor nêrînên xwendekar û mamosteyan*, Teza lîsansa Bilind Çapnebûyî. Mêrdîn: Zanîngeha Mardîn Artuklu. Şaxamakezanista Ziman û Çanda Kurdî.
- Kurt, Ş. (2020). *Türkiye’de Kürtçe Öğretim Deneyiminin İncelenmesi*. Teza Doktorayê ya Çapnebûyî. Diyarbekir: Zanîngeha Dicleyê Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî.
- Lines, L (Bêtarix). *Folklore in Education: A Teaching Tool in Classroom*. Ph.D. Thesis submitted to Department of Folklore, Memorial University of Newfoundland, Newfoundland.
- Richards, J. C. (2001). *Curriculum Development in Language Teaching*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Subaşı, K. (2014). *Ji bo Zarokan di Fêrkirina Kurdî de Rola Mamikan (Vekolîn-Senifandin)*. Teza lîsansa Bilind ya Çapnebûyî, Mêrdîn: Zanîngeha Mardîn Artuklu. Şaxamakezanista Ziman û Çanda Kurdî.
- Yıldırım, K. û yên din (2012). *Kurdî (Kurmançî)-5*. Ankara:Meb.

Perawêz:

- ¹ Di kurdî ev peyv wek navê taybet yê hin pirtûkên zimanhînkirinê hatiye bikaranîn, lê li vir bi peyva "hînger" ve qesta me pirtûkên hînkirina zimanî (coursebook) ne.
- ² Hînkera ewil a ku ji bo hînkirina kurdî hatiye amadekirin, pirtûka bi navê *Hînger* e ku sala 1920an bi du zaravayan (Kurmançî-Babanî) hatiye amadekirin û Stenbolê hatiye çapkirin. Li vir bi hîngerê ve qesta me bêtir ew pirtûk in yê ku piştî salên 2000î li Tirkîyê hatine çapkirinê.
- ³ Di vî warî de ji bo nirxandineke li ser pirtûkên rêzimana kurdî bnr. Şehmus Kurt, *Türkiye’de Kürtçe Öğretim Deneyiminin İncelenmesi*. Teza Doktorayê ya Çapnebûyî. Diyarbekir: Zanîngeha Dicleyê Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî, 2020.
- ⁴ Ji bo bernameya dersên hîlbijare ya sala 2012an bnr.: <https://www.memurlar.net/common/news/documents/278182/25062012-69.pdf> (Dîroka Xwegihandinê: 13.03.2020)

- ⁵ Ji bo giştînameya ser dersên hîlbijare ya sala 2012an bnr.: <https://www.memurlar.net/common/news/documents/278182/meb-2012-37.pdf> (Dîroka Xwegihandinê: 13.03.2020).
- ⁶ Herçend ji aliyên heman komîsyonê ve ji bop ola 8an jî pirtûk hatibe amadekirin jî, ew pirtûk nehatiye belavkirin.
- ⁷ Pirtûkên hînkirina Zazakî ji aliyê komîsyoneke din hatine amade kirin. Ew komîsyon ji hin mamosteyên Zanîngeha Bîngolê pêk dihat.
- ⁸ Ji bo analîz û nirxandinên berfirehtir ên li ser vê rêza pirtûkan bnr. Kurt, 2020.

KÜRTÇE (KURMANCÎ) ÖĞRETİM KİTAPLARINDA FOLKLOR KULLANIMI: MİLLÎ EĞİTİM KİTAPLARI ÖRNEĞİ

ÖZET:

Folklor farklı ürünleri ile eğitimin pekçok alanında kullanılmaktadır. Folklorun kullanıldığı alanlardan biri de dil öğretimidir. Folklor ürünlerinden olan halk hikayesi, masal, peri masalı, halk şarkıları, halk şiiri, bilmece, tekerleme gibi pek çok ürün Kürtçe öğretimi materyallerinde de kullanılmaktadır. Türkiye’de Kürtçe öğretimi 2010lu yıllara kadar bağımsız ve özel kurumlarda yürütülmüştür. 2012 yılında Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı’nın kararıyla Kürtçe (Kurmancî/Zazakî) seçmeli ders olarak müfredata girmiştir. İlgili karara göre ortaokullarda (5-8 sınıf) okuyan öğrencilerin Kürtçe’yi seçmeli ders olarak seçebilmelerinin önü açılmıştır. Eğer bir okulda 10 ve üzeri sayıda öğrenci Kürtçe’yi seçmeli ders olarak seçerse, okul yönetimi dersleri açmakla yükümlüdür. İlgili derslerde kullanılacak kitapların hazırlanması amacıyla bakanlığının talebi üzerine Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde bir komisyon kurulmuştur. Söz konusu komisyon 5,6,7, ve 8. sınıflar için Kürtçe öğretim kitapları hazırladı ve bu kitaplar 2017 yılına kadar kullanıldı. 2017 yılında bu kitaplar kullanımdan kaldırıldı. Bu kez Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Batman’da görev yapan bir grup öğretmenden oluşan yeni bir komisyon kurdu. Yeni komisyon aynı sınıflarda okutulmak üzere Kürtçe öğretim kitapları hazırladı. İlgili kitaplar halihazırda Seçmeli Kürtçe Derslerinde kullanılmaktadır. Bu çalışmada folklor ürünlerinin Kürtçe öğretiminde nasıl kullanıldığını ele alınmıştır. Çalışma için adı geçen Kürtçe öğretim kitapları incelenmiş ve her iki sette yer alan 5. sınıf Kürtçe (Kurmancî) kitapları analiz edilmiştir. Çalışmada Dökümenter Analiz Yöntemi takip edilmiştir. Bu amaçla önce Türkiye’deki Kürtçe öğretimin serüveni sunulmuş, ardından dil öğretimi ve dil öğretiminde folklor ürünlerinin kullanımına dair teorik bir çerçeve verilmiştir. Son olarak da çalışmaya konu kitaplar derinlemesine incelenmiş ve ilgili kitaplarda folklor ürünlerinin kullanımı nitelik ve nicelik açısından analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Folklor, Folklor Ürünleri, Eğitim, Dil Eğitimi, Kürtçe Öğretimi.

USE OF FOLKLORE GENRES IN KURDISH (KURMANCÎ) TEACHING BOOKS: EXAMPLE OF NATIONAL EDUCATION BOOKS

ABSTRACT:

Folklore is used in many areas of education with its different genres. One of the areas in which folklore is used is language teaching. Many folklore genres such as folk tales, fairy tales, folk songs, folk poetry, riddles and rhymes, are also used in Kurdish teaching as teaching materials. Kurdish teaching in Turkey was carried out in independent and private institutions until 2010. In 2012, with a decree of the Turkish Ministry of National Education, Kurdish (Kurmancî/Zazakî) entered the curriculum as an elective course. According to the relevant decision, students in secondary schools (5-8 grades) were able to choose Kurdish as an elective course. If 10 or more students choose Kurdish as an elective course in a school, the school administration is obliged to open the courses. A commission was established at Mardin Artuklu University following the request of the ministry in order to prepare the books to be used in the relevant courses. The commission prepared Kurdish teaching books for 5,6,7, and 8th grades, which were used until 2017 when they were deprecated. After the deprecation, a new commission of teachers from Batman province by the Ministry of National Education. The new commission has prepared Kurdish teaching books to be taught in the same classes. Related books are still used in Elective Kurdish Courses. In this study, the way folklore genres are used in Kurdish teaching is discussed. The aforementioned Kurdish teaching books were examined with the example of 5th grade Kurdish (Kurmancî) books in both sets. Documentation Analysis Method was used in the study. For this purpose, firstly the adventure of Kurdish teaching in Turkey was presented, then a theoretical framework was given regarding language teaching and the use of folklore genres in language teaching. Finally, the books subject to the study were examined in depth and the use of folklore genres in related books was analyzed in terms of quality and quantity.

Keywords: *Folklore, Folklore Genres, Education, Language Teaching, Teaching Kurdish.*